

ВПЛИВ НЕЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО НА АВТОРИТЕТ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Горобець Олександр Володимирович

ORCID ID: 0009-0003-7244-3652

аспірант

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський Університет», Україна

Героїчний спротив українського суспільства проти збройної агресії російської федерації не тільки підтвердив міцність і єднання народу перед небезпекою втрати державності. У червні 2022 року одним із наслідків боротьби проти збройної агресії була довгоочікувана рекомендація Європейської комісії підтвердити Європейській раді перспективу України стати членом ЄС [4], на що Україна відповіла звітом селф-скринінгу з первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС). Отже, вплив «м'якої сили» права ЄС став системним та найближчим часом знайде своє відображення і в кримінально-процесуальних процедурах забезпечення прав потерпілого.

Досліджуючи особливості розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади, зокрема, передбачені ст.ст. 345-347 КК України [2], випадки насильства відносно працівників правоохоронного органу, а також пошкодження (знищення) майна, були виявлені ознаки неефективності дій досудового слідства для відшкодуванні шкоди потерпілому – працівнику правоохоронного органу. Тобто, держава як потерпілим без спеціального статусу, так і працівникам правоохоронного органу, створила однаково складну процедуру захисту прав у кримінальному провадженні.

Одним із засобів підтримання державою свого авторитету є кримінально-правові процедури захисту представників влади, а також їх життя, здоров'я, власність. Проте, спеціально уповноважені державою для здійснення кримінального провадження службові особи (слідчі, детективи), прокурор та суд значно більше уваги приділяють процесуальним діям відносно обвинуваченого, ніж їх колезі із спеціальним статусом, чим знижують авторитет влади у сприйнятті потерпілого так і суспільства.

Дослідження явища неналежного забезпечення прав потерпілого у кримінальному процесі дозволяє визначити як процесуально-правові причини, так і недостатній обсяг методологічного опрацювання. Потерпілим в результаті злочинів за ст.ст. 345-347 КК України [2] доводиться відчувати на собі наслідки правової невизначеності статусу особи потерпілого, відсутністю дієвих гарантій держави для компенсації шкоди, надмірної обтяжливості процедури доказування, перекладання на потерпілого обов'язку обґрунтування та забезпечення відшкодування шкоди.

Відсутність у ст. 2 КПК України [3] серед завдань кримінального провадження забезпечення відшкодування або процедури компенсації шкоди потерпілому нівелює пріоритетність захисту прав особи. Непоодинокими є випадки помилкового розуміння слідчими необхідності вручення пам'ятки для набуття статусу потерпілого за ст. 55 КПК України [3].

Законодавець позитивно розпочав, передбачивши в п. 4) ч. 2 ст. 170 КПК України [3] можливість накладення арешту для відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов). Проте, в п.п. 6), 7) цієї ж статті уточнено, що арешт може накладатись тільки на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, чим створив передумови для можливостей приховання майна та поставив питання арешту на майно від успішності діяльності слідчого.

Додатковими перешкодами для забезпечення відшкодування потерпілому шкоди є вимоги ч. 3 ст. 171 КПК України [3], де закон вимагає обґрунтовувати факт завдання, розмір шкоди та позовних вимог. При цьому, слідчому і прокурору встановлено значно нижчий стандарт обґрунтування для накладення арешту на майно фізичної або юридичної особи. І головне: суд розглядає питання про задоволення чи відмову цивільного позову у кримінальному провадженні під час ухвалення вироку, що іноді займає роки. У КПК України не передбачено можливості компенсації шкоди потерпілому, якщо обвинуваченого виправдовують або винну особу не буде встановлено.

Нажаль, поодинокі наукові дослідження, якими розроблено методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності [10], умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, особливу увагу приділяють удосконаленню діяльності слідчого із виявлення, фіксації та дослідженні слідів, службової інформації без належної уваги потерпілому [6]. При цьому, не знаходить належного відображення серед завдань для слідчого діяльність з відшукування майна для забезпечення в майбутньому за його рахунок витрат і шкоди потерпілому

Опитування слідчих і прокурорів, проведені в межах дисертаційного дослідження, показали вкрай низьку обізнаність респондентів з порушеннями прав і свобод людини під час проведення слідчих (розшукових) дій, які встановлено в рішеннях Європейського суду з прав людини проти України. Проте, опитані респонденти виявили зацікавленість у підвищенні фахової підготовки та більш глибокому вивченні обов'язкових до виконання міжнародних джерел права [7].

Необхідність особливої уваги до системи норм захисту прав потерпілого знайшла своє відображення у масштабному звіті за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС) – селф-скринінгу, який 14 грудня 2023 р. було презентовано Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції за координації Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольги Стефанішиної [11].

У Розділі 24 «Правосуддя, свобода та безпека» вказаного звіту зроблено висновок, національне законодавство потребує доповнення та уточнення, зокрема, щодо:

- оцінки та врахування особливих потреб жертв злочинів, у тому числі потерпілих у кримінальному провадженні;
- забезпечення механізмів уникнення повторної віктимізації потерпілих.

Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату КМУ, 24 квітня цього року передав Європейській Комісії перший Звіт України з виконання рекомендацій Європейської Комісії [5], представлених у «Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 р.».

Це означає, що наша країна обов'язково ратифікує, ключові принципи і гарантії дотримання прав потерпілого в рамках кримінального права і надання державою компенсації «Європейську конвенцією про відшкодування збитків жертвам

насильницьких злочинів від 24 листопада 1983 року», та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 року.

Висновки.

- Правова невизначеність норм кримінального провадження для реалізації потерпілим права на відшкодування витрат і шкоди тривалий час була проблемою тільки осіб без особливого статусу. Збільшення кількості посягань на життя, здоров'я та майно представника влади – працівника правоохоронного органу вимагає від держави прояву волі на захист авторитету влади і дієвих заходів з удосконалення процесуального законодавства;

- Ігнорування ст. 3 Конституції України [1], яка найвищою соціальною цінністю визнала людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, призвело до покладення не виправдано високого стандарту доказування факту та обсягу спричиненої шкоди на особу потерпілого без дієвих гарантій дотримання прав з боку держави;

- Усталеність негативної для потерпілої сторони судової практики, не виправдана тяганина з ратифікації Україною підписаної у 2005 році «Європейської конвенції про відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів» від 24.11.1983 р. [9], відсутність механізму компенсації державою шкоди потерпілим – представникам влади обумовили появу додаткових суспільних ризиків через падіння авторитету влади;

- Системність проблеми відсутності у кримінальному провадженні дієвого механізму захисту прав потерпілого знайшла своє відображення навіть в методичних настановах ті фаховій підготовці слідчих щодо розслідування злочинів проти авторитету державної влади;

- Правовий режим воєнного стану, що триває 2 роки і 4 місяці, щоденна смертельна небезпека для громадян не зупинили євроінтеграційні прагнення України, яка приступила до виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у «Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2023 р.» [9], Проте, наразі, є більш пріоритетні виклики;

- До моменту приведення у відповідність права України до права Європейського Союзу стосовно потерпілої особи, єдиним ефективним заходом вважаємо запровадження для використання слідчими і прокурорами методичних рекомендацій дій з ефективного захисту прав потерпілого.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. (1996, 28 червня). Офіційний вебпортал парламенту України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Кримінальний кодекс України. (2001, 5 квітня). Офіційний вебпортал парламенту України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. (2012, 13 квітня). Офіційний вебпортал парламенту України. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. (2022, 17 червня). EEAS. Вилучено з: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/рекомендації-європейської-комісії-щодо-статусу-україни-на-членство-в-єс_uk?s=232.
5. Україна передала Європейській Комісії перший Звіт в межах Пакета розширення ЄС 2024 року - Новини - European integration portal. (2024, 25 квітня). European integration portal. Вилучено з: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/ukrayina-peredala-yevropejskij-komisiyi-pershyj-zvit-v-mezhah-paketa-rozshyrennya-yes-2024-roku/>.

6. Чиж, А. П. (2023). *Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу*. KhNUAIR :: Репозитарій ХНУВС :: Головна. Вилучено з: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/50ff5822-9202-4c5b-bbba-411cfd0df710/content>.
7. Гвоздюк, В. В. (2021, 23 листопада). *Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини*. Вилучено з: DSpace Repository: Home. <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/11c100c1-3a72-4f06-b6de-f62cb95b0c1d/content>.
8. Довгаль, М. В. (2015). Особи, які представляють авторитет органів державної влади та їх кримінально-правова охорона. Вилучено з: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9004>.
9. Орлеан, А., Павлюковець, Т., Човган, В., & Лотюк, Д. (2020). *Права потерпілих від насильницьких злочинів в Україні: Міжнародні стандарти та національні практики*. Вилучено з: <https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2020/12/Final-Ukraine-version.pdf>.
10. Гусева, В. О. (2021). Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис.... д-ра юрид. наук: 12.00. 09. *МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Харків*. Вилучено з: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/10996>.
11. *Опубліковано звіт за результатами первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС*. (2023, 14 грудня). European integration portal. Вилучено з: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit_UA.pdf